

Benda László: *A magyar Alföld őstörténete.* A vasvármegyei múzeum ásvány-öslénytárának kiadványai. 2. szám. 1929. I. kt. 1—144 l., II. 145—350 l.

A legrégibb vármegyei múzeumunk, a múlt hagyományait követve, 1925 óta sűrű egymásutánban jelenteti meg kiadványait. Eltekintve a könyvtár anyagát ismertető gondos könyvjegyzékektől, eddig három Évkönyvet (I. 1925; II. 1926—27; III. 1927—29.), a természeti osztály egy évi jelentést (1928) adott ki, az ásvány-öslénytár pedig önállóan megjelent kiadvány sorozatot indított meg *Acta Sabariensa* címen, amelyből eddig két szám jelent meg.

Ezeknek a vállalatoknak szorgalmas munkatársa a szerző is, akinek több apró dolgozatán kívül prehistorikus vonatkozású a fenti cím alatt megjelent könyvének VIII. és XVI. fejezete, amiért is szükségét érezzük annak, hogy e fejezetekkel behatóbban foglalkozzunk.

I.

Feladatunk a fenti munka VIII. fejezetének ismertetése. A fejezet címe „A jégkorszak ősembere az Alföld peremén” (104—140. l.). Amint a címből is kitűnik, a szerző munkájának végén ismertetni óhajtja annak a területnek település viszonyait, melyen mai tudásunk szerint az első emberi települések történtek. 104—109. l.-ig terjedő részben a terület klímájára és felszínére vonatkozó megjegyzéseit az általános földrajzból vett elméletekkel igyekszik alátámasztani. 109—127. l.-on a nyugateurópai paleolitikumot ismerteti s a hátralévő (127—140. l.-ig) részben tér reá a magyarországi paleolitikum tárgyalására. Már maga ez a beosztás sejteti velünk, hogy 13 lapon keresztül csak nagyvonalú képet adhatja a magyarországi paleolitikumnak.

Mielőtt a munkával részletesebben foglalkoznánk, előjárójában kell egy megjegyzést tennünk. A szerző közzétette a sajtó-

hibák jegyzékét, de ezek csak a 104. lapig bezárólag közlik a szükséges javításokat. Elkerülte a szerző figyelmét, hogy az irodalom felsorolásánál dr. Papp Károly cikkét (65) a Földtani Intézet Évkönyvének 15. kötetéből ismeri, holott az a 16. kötetben van meg. Kormos Tivadar dr.-nak a Pilisszántói kőfülke c. ismertetését a szerző a Földtani Intézet Évi Jelentésében olvasta, pedig ez a Földtani Intézet Évkönyvében jelent meg.

De vegyük sorra a fönnebb taglalt részeit a fejezetnek. Itt két dologra kívánunk rámutatni. A 104. l.-on a következőket olvassuk: „A pleisztocén elején meg is jelenik az ember Magyarország földjén”. Nem vette a szerző figyelembe, hogy a meglehetősen problematikus korú miskolci szakácán kívül, a moustier-nél régebbi leletről nem ír. Erről a kultúráról meg tudjuk, hogy a diluvium középső szakaszában az eljegesedés maximumakor virágzott, a pleisztocén eleji datálás tehát semmivel sincs indokolva.

A másik dolog, ami figyelmünket megragadta a 105. lapon közölt térkép. Alatta a következőket olvassuk: „Eurázia a kőkorszakban a legnagyobb eljegesedés idején...” „A szerző eredetije”. A térképpel nincsen baj (az igaz, hogy nagyon hasonló a paleolitikummal foglalkozó irodalomban általánosan használt térképekhez; egy ilyen térkép van Obermaiernek „Der Mensch aller Zeiten” c. munkája 32. lapján, 2. térkép), de meglepő a térképhez fűzött magyarázat: „57. képünk Európát és Középáziát tünteti fel a kőkorszak végén. Ez az idő körülbelül egybeesik a pleisztocén kor végével” (106). Mindenekelőtt a kőkor nem a pleisztocénben fejeződik be legfeljebb paleolitikum; másrészt az eljegesedés maximuma sem helyezhető a pleisztocén végére, amint annak a térkép címe és a térképhez fűzött magyarázat szerint lenni kellene. Ha a diluviumban egy jégkört veszünk is fel, melynek

csupán előretörése a solutréen-be helyezett eljegesedés, a maximum akkor is a diluvium közepére helyezendő, a mousterien idejére. Ugy látszik más területen végezte a szerző azokat a kutatásokat, melyek alapján eredeti térképét megrajzolta s más területen, melyek alapján magyarázatát megírta. Az ellentét nem ötlött szemébe.

A következőkben a jégkorok számát és keletkezésük okáról szóló elméleteket ismerteti. Mielőtt áttér a nyugateurópai paleolitikum ismertetésére néhány olyan megjegyzést tesz, melyek egyikével másikkal nem érthetünk egyet. „Ez a paleolitikurájú ember a hegyeket lakja szívesen“ (109. l.) De mit keres akkor a fejezet címében az „Alföld peremén“ kitétel. Nem hinnők azt sem, hogy szívesen lakja a hegyeket, mert ide a folyók terraszairól a jégkor fokozatosan hidegebbé váló klímája szorítja. „Találunk ugyan elszórtan nyomokat a Nagyalföldön is...“ mondja tovább (109. l.) t. i. a paleolit kulturájú embernek nyomait. De pontosabban nem mondja meg, hogy honnan ismer ilyen elszórt nyomokat? Továbbá: „Akadnak a Bakonyban is csiszolatlan kőkori települések nyomaira, sőt legujabban a Mátrából és a Tát-rából is emlegetnek gazdag lelőhelyeket“ (110. l.). Ismét csak a kérdést tesszük fel: honnan?

Ezek után „... lássuk a magyarországi paleolit kultura történetét“ (110. l.). Ezt úgy mutatja be, hogy a 111. l.-tól 127. lapig csak a nyugateurópai paleolith kulturát ismerteti még pedig úgy, hogy Lenhossék Mihály dr.-nak „A jégkorszakbeli ember kulturája“ c. dolgozatát (Természettudományi Közlöny 1912. évfolyam, 552. füzet) néha idézőjelben szóról-szóra, többször azonban idézőjel nélkül gondolatról gondolatra közli. Ez utóbbi esetben az átvétel nem mindig pontos (lásd a T. T. K. 552. f. 364. l. és Benda könyvének 126. l. második

bekezdés, a kommandó pálcára vonatkozó elméletek ismertetésénél). Ezzel a résszel a mondottak miatt nem is foglalkozunk.

Egy önálló betoldása van csupán a szerzőnek, melyet meg kell említenünk: megtalálta az első magyarországi eoliteket. A baltavári őslénytani ásatásai alkalmával Schultz szabómester három darab „érdekes“ kővel ajándékozta meg, melyeket az átadó az ásatás helyétől kb. 800 m.-re talált. Három szarukődarab, melyek egyike „tipusos vízben koptatott egyed, rajta kevés ütés, vagy pattintás nyomával, a második már határozottabb jellegű, a legnagyobbik pedig tipusos eolit“ (115. l.). Hogy minek alapján mondja ki oly határozottan a tipusos eolit jelleget, nem tudjuk. Amiért három kő az alsólevantei homokból került elő, nem bizonyos, hogy azok egyúttal eolitek is, nem még akkor sem, ha mellette őslénytani telep van. Ha a fennebbiek miatt állítja a leletek eolit jellegét (az egyoldalú pattintás ilyen magában álló darabnál nem lehet kritérium), akkor azt hisszük, a szerző indokolatlanul bővített azon az amúgy is tág körön, mely az eolitek jellegzetességeit magába foglalja.

Nem értjük, miért kellett a 117. l.-on közölt táblázatban Benda felfogását feltüntetni (a paleolitikum egyes emeleiteit, azok geológiai korát s a kulturát képviselő emberfajtaikat ismerteti)? Itt ugyanis a strepy-i iparig bezárólag teljesen osztja a szerző Woodward felfogását és nagyon kis eltéréssel Bouleét is (strepy-i ipar embere Boule szerint a Homo Heidelbergensis, Benda szerint Woodward után a Homo Piltownensis). Ami pedig a mesvi, maffli, reuteli emeleleteket illeti, téved a szerző, ha azt véli, hogy csak ő sorolja azokat az ónegyedkorba, mert Rutot-nak és Obermaier-nek is ugyanez az álláspontja. Hogy az említett eolit fokok és a harmadkor embere „ignotus“, továbbá, hogy a Dryopithecus, homo

jellege kérdéses azt valamennyien tudják, akik az emberi származás elméletével valamennyit is foglalkoztak. Ezeknek a beállítására nem indokolja azt, hogy a szerző magát akár Boule, akár Woodward mellé állítsa.

A 125. l.-on közölt 67. kép „Magdalenien típusú kőszerszámok”, rajzolta Benda. Ugyanezeknek az eszközöknek a rajzait, ugyanezen beállításban Lenhossék említett cikkében (6. kép 360. l.) is megjelentük. Ugyanez az eset a 68. képpel is: „Szigonyok a magdalenien korból. (St. Lizier és Dordogne lelőhelyekről.)” Az eredetitől (lásd T. T. K. 552. f. 362. l.) csupán abban tér el a szerző rajza, hogy annak kilenc eszköz rajzából csak négyet vesz át, de nem teljes pontossággal.

A felső paleolitikumban eddig páratlanul álló leletről szerzünk még tudomást. A magdalenienből ugyanis ollót ismer a szerző (127. l.), de hogy ezt hol találták, arról nem szól; ez utóbbi adatról Lenhossék cikke — természetesen — nem tud.

Ezek után kerül sor a magyarországi paleolitikum ismertetésére. Ha jellemezni akarjuk az egész közlést, akkor csak azt mondhatjuk, hogy az egész nem más, mint a felületesen bemutatott barlangleletek rendszernélküli egymásutánja, melyből a régészeti irodalomnak semmi haszna nem lett. Ebből az ismertetésből nagyon nehezen hámozhatná ki bárki, hogy a paleolitikum Magyarországon milyen emeletekkel s milyen anyaggal van képviselve; van-e különbség a nyugateurópai és hazai leletek anyaga között?

Herman Ottó híres leleteit a legnagyobb határozottsággal utasítja az acheuli ipar termékei közé s nem vesz tudomást arról, hogy a kérdéses szakácának ezt a korát egyes tudósaink, meglehetősen indokoltan, kétségbe vonják.

Beszél Kadičnak a Puszkaporosi köfűl-

kében végzett ásatásairól. De hogy ennek ismertetéséhez honnan vette adatait, nem mondja meg. Ugyanez az eset a Szeleta, csoklovinai barlang és a tatai löszleletek leírásánál is. Ez a feledékenység annál különösebb, mert az említett helyeken ásatók által a Földtani Intézet Évkönyveiben és a Dolgozatokban kiadott publikációkból az tűnik ki, hogy a szerző az egyes leletek anyagát nem sorolja fel mindig azzal a pontossággal, amely a valóságnak mindenben megfelel.

Ugy tévedés az a megállapítás, hogy a Szeleta barlangban: a moustieri, az aurignaciennak három, a solutréennek alsó fokozata van meg. (132. l.) A legöregebb moustier fokozatot állítólag legalul a barna barlangi anyagban lelték a kutatók (Hillebrand és Kadič). Az egész megállapításnak annyi alapja van, hogy a legalsó rétegek paleolitikus voltuk miatt eleinte tényleg moustierinek vélték. De a tipikus moustier hiánya miatt később a kora solutréenbe sorozták (Földtani Intézet Évkönyve XXIII. k. 217—218. l.). Aurignaciennél a kutatók egyáltalán nem tudnak, csupán kora és java solutréenről. Ami pedig a babérlevélhegyek kialakulására vonatkozó elméletet illeti, azt úgy elintézni, ahogyan azt a szerző teszi, nem egészen indokolt. A paleolit kutatások terén eddig kifejtett munkássága erre nem jogosítja fel.

A csoklovinai Cholnoky barlangban végzett ásatásait Roska Márton a Dolgozatok 1912. évfolyamában közli (201—237. l.). Itt Roska említést tesz egy hasított, koptatott *Ursus spelaeus* szemfogról s három fűrésra előkészített *Ursus spelaeus* tejszemfogról (218. l.). Ez adatok Bendánál „...nyaklác, amely csupa átlyukasztott medvefogból áll” (135. l.).

Fel kell még említenünk a Takács Menyhért barlang leleteinek rajzait, melyeket a szerző — mint említi is — Kormos Tivadar

gyűjtéséből ismer. Ha a Barlangkutató V. évfolyam I-ső füzetének 21. lapján közölt rajzot nézzük, melyet Kormos publikációja számára Dömök Teréz készített úgy a két kép között a csodálatos hasonlóság, amelyről már előbb is volt alkalmunk tudomást szerezni, ismét feltűnik. Ugyanazok a darabok, ugyanazon nézetben.

A pilisszántói kőfülke ismertetése alkalmával azzal az indoklással, hogy a barlang maga nagyon szellős és hűvös, az ősemberrel „eszkimómódra földbe vájt kunyhót” (137. l.) készített. Földbe vájt kunyhókat, lakógödröket a paleolitikumból eddig nem ismerünk.

Ugyanezen leletek ismertetésekor a következőket írja: „A mi ősvadász népünk is felszedi sátorfáját és megy a vad, az élelem, a biztos mindennapi kenyér: az Élet után. Végig vándorol egész Észak Szibérián, egy-két törzse eljut Amerikába, Grönlandra és ma is azt az életet éli, amelyet élt százezer évvel ezelőtt: vadászik a renszarvasra, a fókára, harcol ma is az ősi fegyverekkel az életért — az eszkimó”. (137. l.) Ilyen délibábos képet rajzolni a tudomány mai állása mellett vagy már, vagy még nem szabad.

Kíváncsiak lennénk arra, hogy a 138. lapon említett 69. kép a) és b) rajzait (istállóskői aurignacien pengék és kiskevélyi pengék) hol találhatjuk, mert az ismertetett munkában nincsenek. Itt a 69. kép felirata: „Kommandópálca bevéselt vadló rajzokkal a la madeleine-i barlangból” (127. l.).

Nem akarjuk lebecsülni a magyar föld csodálatos teremtő erejét, de kétségbe vonjuk az ősembernek az említett tényezővel indokolt erdőgazdasági tevékenységét. (138. l.)

Azt állítja, hogy: „...nyomát találjuk már a síksággal közvetlenül határos dombvidéken a sátorpanyáknak is” (138. l.). Illusztrációul pedig a Font de Gaume bar-

lang rajzait adja, amivel legfeljebb valószínűsíteni lehet a magyarországiakat, de bizonyítani aligha. Inkább a hazai, eddig ismeretlen sátorpanyák nyomait mutatta volna be, ha ilyeneket egyáltalában ismer?

A paleolitikum és neolitikum közti átmenet kérdése mind jobban foglalkoztatja a tudós világot, határozott eredmény aligalig mutatható fel. Ezért meglepetéssel olvassuk, hogy a kismagyaralföld Sághegy-plató magdalénien lelete „...nagyon világosan szemlélteti az átmenetet a paleolit és neolit korok között” (140. l.). Ezt a leletet a tudomány eddig nem ismeri. Ha a szerzőnek tudomása van róla, miért nem publikálja ezt a nagyon fontos anyagot, vagy ha közölte már valahol, miért nem mondja meg, hol?

Végzésül még csak annyit akarunk mondani, hogy ismertetésünk korántsem teljes, csupán a legkirívóbb néhány hibára mutatunk rá. Lehetetlenség lett volna sorról-sorra haladva kimutatni a sok következetlenséget, hibás magyarázatokat.

Párducz Mihály.

II.

A fentebb ismertetett munkának második kötete a holocén korról foglalkozik. Természetesen minket ebből is csak az a rész érdekel, amelyik „A holocén kor ősemberéről az Alföldön” címet viseli s a könyvnek XVI. fejezetét tölti ki. (302—341. l.)

Ebből a 39 oldalból is csak 23 az, amelynek forrásait nem tudtuk eléggé ellenőrizni s így szerző sajátjaként tekintjük. Ezzel az önálló résszel, illetőleg egyes megállapításával lejjebb fogunk foglalkozni, rámutatva arra a szokatlan tudományos módszerre, amellyel szerző állításait igazolni törekszik.

Az a 16 oldal, amelyen a szerző nagy olvasottságról s a szokszor nehezen hozzáférhető közlemények ismeretéről tesz ta-